

Bláthanna Náisiúnta

Uaireanta, bíonn planda nó bláth ag tír mar shiombal náisiúnta. Ar ndóigh, is í an tseamróg **siombal** náisiúnta na hÉireann. Uaireanta, bíonn an siombal céanna ag dhá thír – is é an rós an siombal náisiúnta atá ag Sasana agus ag Lucsamburg. Is é an poipín an siombal náisiúnta atá ag an mBeilg agus ag an bPolainn. Tá liosta thíos de roinnt de na bláthanna náisiúnta seo agus de na tíortha lena mbaineann siad.

Muna bhfuil a fhios agat cén chosúlacht atá ar aon cheann de na bláthanna seo, faigh leabhar nó catalóg faoin ngairdín agus ba cheart go mbeadh an t-eolas ann. Tóg amach atlas agus féach cá bhfuil na tíortha seo.

TÍR	PLANDA
An Eilbhéis	Edelweiss
Alba	Feochadán
An Bhreatain Bheag	Lus an chromchinn
Éire	Seamróg
An Ollainn	Tiúllip
An Iorua	Fraoch
Lucsamburg & Sasana	Rós
An Bheilg & an Pholainn	Poipín
An Danmhairg	Seamair (clover) dhearg

Fíricí Fóna

- * Tagann an siol is mó ar domhan ón gcnó cócú dubailte. Meán (weights) sé suas le 23 kilo agus tá sé an-chosúil le tóin dhaonna! Fásann cnóna cócú dubailte sna Séiséal (Seychelles).
- * Fásann bambú níos tapúla ná aon phlanda eile ar domhan. Is féidir leis fás níos mó ná 50 cm taobh istigh de 24 uaire an chloig.
- * Fásann an toradh *durian* in áiteanna áirithe san Áis. Tá boladh an-láidir uaidh. Bíonn cosc ar an *durian* in a lán óstán agus aerfort.
- * Is féidir le haon chrann amháin suas le 28 k de cheimicí truaillitheacha (polluting) a scagadh ón aer in aghaidh na bliana.

eureka

Foilsíonn an Irish Independent Eureka, i gcomhar leis an Ionad Oideachas Eolaíochta ag Coláiste Phádraig, Droim Conrach, BÁC 9, le tacaíocht ón gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscoláiochta.

TAIGHDE & TÉACS:
Paula Kilfeather, Helena Jeffrey, Cliona Murphy & Janet Varley.

AISTRITHEOIR: Bairbre Ní Ógáin
EAGARTHOIR: John Walshe
DEARADH: Smart Design
SCRÍOBH CHUGAINN: Debbie Brennan, Eureka, Irish Independent, 27-32 Sraid Thalboid, BÁC 1.
LINE DO CHUSTAIMÉIRI: Fón 023 32879
CUIR RÍOMHPHOST CHUIG: eureka@unison.independent.ie
www.independent.ie/eureka

An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta & Gaelscoláiochta

Mollái Cúl

Irish Independent

eureka

Maidhc Reascóp

Buaiteoir 2005 - Gradam Domhanda an Léitheora Óig - Cumann Domhanda na Nuachtán (WAN)

Imleabhar 3, Eagrán 14
15ú Feabhra 2007

Irish Independent Forlíonadh Eolaíochta do Scoileanna

Faoi Bhláth

Cé acu bláth is fearr leatsa?

Bhí Lá Fhéile Vaillintín againn inné, De Céadaoin, an 14ú de mhí Feabhra. Ar an lá sin tá sé de nós ag daoine fásta bláthanna, rósanna ach go háirithe, a sheoladh chuig duine eile a bhfuil siad an-mhór leis nó léi.

Le fada an lá, chreid daoine go raibh teachtaireacht éagsúil ag baint le bláthanna éagsúla. Fadó, thosaigh daoine ag seoladh teachtaireachtaí chuig daoine eile trí mheán na mbláthanna. Mar shampla, má chuir duine nóinín chuig duine eile, chiallaigh sé 'Ni inseoidh mé an rún riamh'. Má chuir duine poipín (poppy) bui chugat,

chiallaigh sé 'Tá súil agam go mbeidh tú saibhir'.

Bíonn brí nó teachtaireacht eile ag baint le bláthanna freisin. Uaireanta, bíonn plandaí nó bláthanna mar shiombal (comhartha / symbol) ag tír – tá a fhios againn ar fad go bhfuil an tseamróg ar cheann de shiombail na hÉireann. Agus baineann bláthanna áirithe le gach mí freisin. Is féidir an-spraoi a bheith agat ag úsáid bláthanna chun teachtaireacht rúnda a chur chuig cara.

Fuair Mollái Cúl agus Maidhc Reascóp teachtaireacht rúnda mar seo. Bhuaiigh siad

an chéad duais i gcomórtas le dul ar thurais chuig ceithre thír éagsúla san Eoraip. Ach níl a fhios acu cé acu na tíortha atá i gceist ná cathain a rachaidh siad ar na turais seo. Ní bhfuair siad ach teachtaireacht ina raibh liosta de cheithre pheire planda. Insionn an chéad phlanda sa pheire cathain a rachaidh siad. Insionn an dara planda cá bhfuil siad le dul. Seo é an liosta:

An gcabhróidh tú leo fáil amach cá mbeidh siad ag dul agus cathain? Coinnigh súil amach do na leideanna ar leathanaigh eile Eureka. Beidh na freagraí le fáil an tseachtain seo chugainn. Idir an dá linn, léigh leat faoi phlandaí agus faoi bhláthanna agus bain taitneamh as na gníomhaíochtaí.

AN MHÍ A RACHAIDH SIAD	AN ÁIT A MBEIDH SIAD AG DUL
plúirín sneachta	edelweiss
lus an chrom chinn	tiúllip
rós	fraoch
cúileann	poipín

Tábhacht phlandaí inár saol

An bhféadfá maireachtáil gan phlandaí? Ni féadfaí! Déanann plandaí glasa a gcuid bia féin, agus ag an am céanna, cuireann siad amach an gás, **ocsagain**. **Fótáintéis** an t-ainm a thugaimid ar an mbealach ina ndéanann siad a gcuid bia. Úsáideann siad dé-ocsaid charbóin agus fuinneamh na gréine chun bia a dhéanamh. Nuair a bhímid ag anáil, úsáidimid ocsagain – mar sin, ní féadfaimis maireachtáil gan phlandaí.

Faighimid bia ó phlandaí. Ar ndóigh, itheann ainmhithe bia ó phlandaí freisin. Ithimid torthaí, glasraí agus gránaigh (cereals) ar nós cruithneachta. Faighimid adhmaid agus táirgí (products) adhmaid, cógais (medicines), olaí, ruibéar agus dathanna (dyes) ó phlandaí. Is abhair iontaise (fossil materials) iad gual agus peitreal a thagann ó phlandaí freisin. Mar sin, ní hamháin go bhfaighimid bia ó phlandaí, ach faighimid foscadh, éadaí, cógais, breoslai agus an-chuid rudaí eile uathu chomh maith.

Chomh maith le hocsagain a fháil uathu,

Gníomhaíocht

Dathanna an Tuair Cheatha

Nach álainn na dathanna a bhíonn ar bhláthanna? Féach ar cheapach (bed) bláthanna - chuirfeadh sé bosca péinte i gcuimhne duit. Ach fiú muna bhfuil agat ach bláthanna bána, is féidir leat dath a chur iontu tú féin. Déan an chéad ghníomhaíocht eile agus féach an féidir leat bláthanna le dathanna difriúla a dhéanamh.

BUNABHAIR:

- 4 choróineach (carnation) bhána (muna féidir leat coróinigh a fháil, is féidir soilire (celery) a bhfuil duilleoga ar a bharr, a úsáid.)
- 4 choimeádán (prócaí tréhearca)
- Dathanna bia (dearg, buí, gorm)
- Siosúr
- Uisce

TREORACHA:

1. Cuir uisce isteach sna choimeádáin go mbíonn siad leathlán.
2. Cuir idir 20 agus 30 braon den dath bia isteach i dtí choimeádán. Cuir dath difriúil i ngach choimeádán diobh.
3. Gearr gas na gcoróineach ar fíar (diagonally) – féach ar an léaráid.
4. Cuir coróineach amháin i ngach choimeádán. **Tuar** cad a tharlóidh do na bláthanna.
5. Fág na bláthanna ar feadh cúpla uair an chloig. Cad a tharla? An raibh do thuar i gceart?

DÚSHLÁN BREISE

Tóg coróineach eile agus iarr ar do mhúinteoir an gas a ghearradh ina dhá leath, ó bhun go barr. Cuir uisce dearg i gchoimeádán amháin agus uisce gorm i gchoimeádán eile. Cuir leath an ghais choróinigh san uisce dearg agus an leath eile san uisce gorm. Tuar cad a tharlóidh don bhláth anois. Féach an raibh an ceart agat.

Gníomhaíocht

Cad a ólfaidh tú?

An gceapann tú gur féidir le bláthanna gearrtha maireachtáil i leachtanna (liquids) eile seachas uisce? Dear imscrúdú le fáil amach.

BUNABHAIR:

- Bláthanna gearrtha ó ghairdín nó ó shiopa
- Uisce • Siúcra • Salann • Coimeádáin
- Deochanna boga ar nós 7 Up, Coke, oraiste

TREORACHA

1. Dear **turgnamh** (experiment) le fáil amach an éireoidh níos fearr le bláthanna in uisce nó i leachtanna eile ar nós deochanna boga, uisce le siúcra, uisce le salann. Seo cúpla leid duit.
2. Cad a **thomhaisfidh** tú? An dtomhaisfidh tú cé mhéad a fhásann na bláthanna, nó cá fhad a mhaireann siad nó rud éigin eile?
3. Conas a chinnteoidh tú gur **tástáil chothrom** í an tástáil seo? (Leid: smaoinigh ar an meid uisce a úsáidfidh tú agus ar mhéid na mbláthanna.)
4. Seans go leanfaidh an turgnamh seo cúpla seachtain sula mbíonn torthaí le feiceáil.
5. Bí cinnte go ndéanann tú taifead ar na torthaí ar fad. Pleigh iad le do chairde agus le do mhúinteoir.

Gníomhaíocht

Saol gan solas

Is cosúil go mbíonn tionchar (influence) ag solas ar phlandaí. Má bhíonn cuid mhaith solais ann, fásfaidh a lán plandaí. Muna mbíonn mórán solais ann, ní fásfaidh ach cúpla planda. Ach an mbíonn aon tionchar eile ag solas ar phlandaí? Cabróidh na gníomhaíochtaí seo leat fáil amach faoi thionchar an tsolais. Ar dtús, caithfidh tú biolar (cress) a chur ag fás. Úsáidfidh tú é seo sna himscrúduithe.

BUNABHAIR:

- 2 fhochupáin nó míasa eile
- Tuáille cistine • Uisce
- Bosca cairtchláir gan chlúdach air. Bheadh bosca bróg oiriúnach.
- Siolta an bhiolair

TREORACHA

1. Cuir cúpla píosa den tuáille cistine ar na fochupáin agus scaip roinnt de na siolta ar bharr.
2. Cuir uisce sna fochupáin.
3. Fásfaidh na siolta. Nuair a bhíonn plandaí agat, cuir an bosca cairtchláir os cionn fochupáin amháin.
4. **Tuar** cad a tharlóidh do na plandaí atá faoin mbosca. An gceapann tú go mbeidh difríocht idir iad agus na plandaí nach bhfuil clúdaithe?
5. Fág na plandaí lá nó dhó.
6. Féach ar na plandaí i gceann cúpla lá. Cad a tharla? Cén fáth?

Anois déan imscrúdú go bhfeicfidh tú cén tionchar eile a bhíonn ag solas ar phlandaí.

BUNABHAIR:

- 2 mhias ina bhfuil plandaí an bhiolair
- Bosca (bheadh bosca bróg oiriúnach) • Uisce • Siosúr

TREORACHA

1. Gearr poll amach as taobh amháin den bhosca (féach ar an léaráid).
2. Cuir an bosca anuas ar mhias amháin de na plandaí.
3. Tuar cad a tharlóidh do na plandaí seo.
4. Féach ar na plandaí tar éis cúpla lá. An raibh do thuar i gceart?
5. Déan comparáid idir na plandaí seo agus na cinn nach raibh clúdach orthu.

SMAOINIGH AIR SEO:

Cad a tharlóidh do na plandaí dá mbogfa an bosca thart sa chaoi go raibh an poll in áit éagsúil?

Gníomhaíocht

Plandaí mar bhia

Faigheann daoine ar fud an domhain bia ó phlandaí. Faighimid anseo in Éirinn bia ó phlandaí freisin. Faighimid bia ó chodanna (parts) éagsúla den phlanda - ithimid fréamhacha, siolta, torthaí, bláthanna, gais agus duilleoga. Cabróidh an ghníomhaíocht seo leat smaoineamh ar cad a d'íth tú le déanaí.

Déan cairt cosúil leis an gceann seo. Féach ar liosta na bplandaí. Cuir tic sa bosca má ithimid an chuid sin den phlanda. Rinneamar an chéad cheann duit. Más féidir leat féachaint ar an bplanda féin, nó ar phictiúr de, cabróidh sé leat.

	fréamhacha	siolta	torthaí	bláthanna	duilleoga	gais
cairéid	✓					
oraíste						
leitís						
prátaí						
oinniúin						
pónairí						
coillis						
spionáiste						
tornapa						
cabaíste						
soilire						
piosaanna						
trátaí						

Bliain Bhláthach

Bíonn baint ag bláthanna áirithe le míonna ar leith, dar le roinnt daoine. Cé acu mí atá ar an bhféilire sa phictiúr?

Eanáir	plúirín sneachta	Iúil	duilleog bháite (waterlily)
Feabhra	sabhaircín	Lúnasa	poipín
Márta	lus an chromchinn	Meán Fómhair	ialus (morning glory)
Aibreán	noínín	Deireadh Fómhair	buían (marigold)
Bealtaine	lille na ngleanntán	Samhain	noínín mór (chrysanthemum)
Meitheamh	rós	Nollaig	cuileann

Gníomhaíocht

An oireann dath an chabáiste dom?

Is maith linn dathanna deasa geala a chaitheamh – cuireann siad lá deas samhraidh i gcuimhne dúinn! Déanann daoine **ruimeanna** (dyes) as ceimicí (chemicals) i monarchana móra chun na dathanna geala seo a chur inár gcuid éadaí. Fadó, rinne daoine ruimeanna ó phlandaí agus d'úsáid siad na ruimeanna sin chun dath a chur ina gcuid éadaí. Bain triail as ruaim a dhéanamh duit féin.

AIRE: Iarr ar mhúinteoir nó ar dhuine fásta eile an t-uisce a fhuachadh duit agus é a dhoirteadh isteach duit freisin. Caith naprún!

BUNABHAIR:

- Piosa éadaigh bháin m.sh. seanchiarsúr nó píosa de sheanbhráilín
- Na craicne (skins) donna ó 2 oinniún (nó d'fhéadfá oinniúin dhearga a úsáid)
- Spionáiste nó cabaíste dearg (thart ar 250g)
- Uisce (thart ar 400ml in aghaidh an datha)
- Sásan agus áit éigin inár féidir leat an t-uisce a fhuachadh
- Siosúr
- Criathar (sieve)
- Babhlai do na leachtanna éagsúla

TREORACHA:

1. Gearr duilleoga an spionáiste agus an chabáiste agus craicne na n-oinniúin go mion.
2. Fuch iad san uisce i sásan. Iarr ar dhuine fásta é seo a dhéanamh duit.
3. Suanbhruith (simmer) an meascán ar feadh 15 nóiméad nó mar sin. Fág é go mbíonn sé fionnuar.
4. Doirt an leacht ón sásan trí criathar isteach i mbabhlai.
5. Cuir an t-éadach isteach sa leacht daite agus fág ann é ar feadh cúpla uair an chloig.
6. Cén dath a chuir na plandaí éagsúla ar an éadach?